

Ajankohtaiset

Loitsututkimus fyysisessä ja virtuaalisessa maailmassa

Canonical and non-canonical in charming texts and practices: The 2022 conference of the ISFNR Committee on Charms, Charmers and Charming, 6.–9. syyskuuta 2022, Riika, Latvia

Tuukka Karlsson ja Aleksi Moine

Maailmaa muokanneella koronapandemiolla oli vaikutuksensa myös *International Society for Folk Narrative Research* -järjestön loitsukomitean toimintaan. Kun vuodesta 2003 lähtien varsin säännöllisesti järjestettyihin *Charms, Charmers and Charmers* -konferensseihin avautui mahdollisuus osallistua jälleen paikan päällä, lähtivät tämän kirjoittajat edustamaan suomalaista loitsututkimusta Latviaan Riikaan.

Kohtaamisia sodan varjossa

Pitkään odotettu tapaaminen järjestettiin teemalla *Canonical and non-canonical in charming texts and practices*, ja osallistujia kannustettiin kyseenalaistamaan loitsuperinteiden ja tutkimuksen kaanonin ja esittelemään uusia näkökulmia. Totuttuun tapaan myös varsinaisen kattoteeman ulkopuoliset esitelmät olivat tervetulleita. Loitsututkijoiden tapaamiset ovat tavallisesti olleet pienimuotoisia tapahtumia ilman *keynote*-luentoja, ja tälläkin kertaa ohjelma koostui temaattisesti jaetuista kokonaisuuksista vailla erikseen kutsuttuja puhujia. Tunnelma paikan päällä oli jokseenkin intiimi, sillä Latviaan pääsi noin kymmenen tutkijaa, mukaan lukien kirjoittajat. Emme kokeneet vähäistä osallistujamäärää ongelmana, vaan pidimme tilannetta hienona mahdollisuutena tutustua muihin alan tutkijoihin isoja tapahtumia paremmin. Läsä olevien lisäksi etäyhteyksillä oli mukana 12 tutkijaa, ja mahdollisesti myös muita kuulijoita. Järjestäjätahon tulkinnan mukaan varsin vähäistä osallistujamäärää selittivät koronapandemian vaikutukset ja Venäjän hyökkäys Ukrainaan. Maailmanpoliittinen tilanne näkyi myös kaupungilla – tapahtumapaikan viereltä oli juuri purettu neuvostoaikainen monumentti ja Venäjän suurlähetystöä vastapäätä oli asetettu valtava Vladimir Putinin kasvot puoliksi pääkallona kuvaava banderolli (kuva 1). Mielenkiintoisena yksityiskohtana saimme kuulla banderollin suunnitelleen taiteilijan, Krišs Salmaniksen, olevan myös konferenssimme visuaalisen ilmeen taustalla.

Konferenssi järjestettiin Latvian kansalliskirjaston modernissa ja jopa mahtipontisessa vuonna 2014 valmistuneessa rakennuksessa, jonka suojissa toimii myös Latvian kansanperinnearkisto. Ensimmäisen illan ohjelmaan kuului arkiston esittely, ja arkistoaineistoja

Kuva 1. Venäjän hyökkäys Ukrainaankä näkyi Riian katukuvassa syyskuussa 2022. Kuva: nav norādīts

hyödyntävinä folkloristeina olimme kiinnostuneita näkemään sikäläiset toimintapuitteet. Arkiston tiloissa meitä odotti paikallinen ylpeys, Unescon Maailman muisti -rekisteriin kuuluva *Dainu skapis* eli Kansanlaulukabinetti, jonka teetti folkloristi Krišjānis Barons vuonna 1880 ja joka sisältää melkein 270000 laulutoisintoa. Arkiston kokoelmiin kuuluu myös useita tuhansia loitsutoisintoja. Isäntämme Aigars Lielbārdisin hiljattain laatiman kaksikielisen (latvia ja englanti), latvialaisia loitsuja esittelevän kokoelman (2020) ansiosta myös kansainväliselle yleisölle avautuu aiempaa parempi mahdollisuus päästä tutustumaan latvialaiseen perinteeseen, vaikkakin pintaa raapaisten.

Autenttisuus, historiallisuus ja ongelmakohdat

Konferenssiin osallistuneet loitsututkijat olivat kiinnostuneita niin kirjallisten loitsujen filologisesta luennasta kuin suullisten perinteiden tarkastelusta. Tapahtuman varsinaisen ohjelman käynnisti komitean väistynvä puheenjohtaja Jonathan Roper, jonka esitelmä käsitteli mielenkiintoisesti suullisten loitsujen käyttöä eräässä kirjailija Henry Williamsonin teoksessa. Kirjailija Williamson, jonka Roper mainitsi olleen yhden harvoista 1800-luvun Englannin yhdeltä esittäjältä järjestelmällisesti loitsuja keränneistä henkilöistä, oli koonnut ja julkaissut erään lounaisenglantilaisen maalauskylän tunnetun parantajan loitsukorpuksen. Esitelmässään Roper pohti suomalaisessakin folkloristiikassa pinnalla olleita kysymyksiä siitä, miten määrittää aineiston autenttisuus tilanteessa, jossa loitsut on kerätty ”epäautenttisisa” tilanteissa sekä miten saada selville, kuinka tarkasti haastattelutilanteessa talletetut tekstit vastaavat varsinaisessa parannustapahtumassa käytettyjä. Esitetyt kysymykset lienevät relevantteja kaikille historiallisten folkloreaineistojen kanssa tekemisissä oleville tutkijoille. Toisaalta voisi huomauttaa, että suomalaisessa folkloristiikassa monista esitelmän problematisoinneista on keskusteltu jo jonkin aikaa (ks. esim. Haapoja-Mäkelä 2020; Karlsson 2022, 27–28; Silvonen 2022, 20–21). Perustavanlaatuiset kysymykset eivät kuitenkaan tyhjene yksittäisiin selityksiin, ja erilaisiin aineistoihin ja tapauksiin keskittyvät näkökulmat ja keskustelunavaukset ovat alati tervetulleita.

Vernakulaarit ja institutionaaliset genret

Eräänä suurimmista teemoista esiin nousi loitsujen määrittely genrenä ja loitsutraditioiden käsitteellistäminen. Liettuan kirjallisuus- ja folkloreinstituutin tutkija Daiva Vaitkevičienė käsitteli rukousten ja loitsujen eroa liettualaisessa perinteessä, kun taas Davor Nikolić esitteli työryhmänsä pohdintoja kroatialaisen loitsututkimuksen historiasta ja etnografien genreluokitteluista. Tuukka Karlsson pohti suomalaisessa folkloristiikassa kalevalamittaisista loitsuista vakiintuneesti käytettyä *incantation*-termiä ja sen suhdetta kansainvälisessä tutkimuksessa esiintyvään *charm*-käsitteeseen. Frog jatkoi käsitteellistä työtä esittelemällä määritteen *para-incantation*, jolla tarkoitetaan erilaisia tekstejä ja esityksiä, jotka muistuttavat loitsuja mutta joilla ei nähdä samaa tehokkuutta kuin loitsuilla. Esimerkkinä voidaan mainita kalevalamittaisen epiikan loitsu-upotukset, jotka kuvaavat ja auktorisoivat loitsuesityksiä, mutta eivät saa aikaan varsinaisten loitsujen tavoittelemia vaikutuksia (ks. esim. Bauman 2004, 15–33).

Loitsujen määrittely genrenä liittyy myös vahvasti vernakulaarin uskon ja institutionaalisen uskonnon suhteeseen. Singaporesta asti paikalle matkustanut apulaisprofessori Katherine Hindley esitteli Raamatun ja vernakulaarien kielten käyttöä keskiaikaisten englantilaisten käsikirjoitusten loitsuteksteissä. Järjestävän tahon edustaja Aigars Liebārdis pohti jesuiittojen toiminnan vaikutusta latvialaiseen vernakulaariin uskontoon. Alekski Moine esitteli väitöskirjatutkimustaan kalevalamittaisista loitsuista ja niiden ontologiasta. Keskusteluun uskonnosta osallistuvat myös etänä Danila Rygovskiy, joka tarkasteli sairautta käsitteleviä diskursseja vanhauskoisten luostareissa Siperiassa, ja Kira Kyrgys, joka esitteli tuvaanien samanismia – saimme kuulla myös sikäläisiä rituaalisia lauluja. Esitelmät korostivat *Eloressakin* vuoden 2020 ensimmäisessä numerossa tehtyjä päätelmiä vernakulaarin ja institutionaalisen hybridisestä suhteesta, jossa vaikutteet kulkevat ja kietoutuvat eri medioissa moneen suuntaan. Saimme myös katsauksen materiaalisuuden ja uskomusperinteen liitosta eräisiin suomalaisiin kirkkoihin pienissä ruumisarkuissa haudattujen sammakoiden kautta. Ilona Tuomen esitelmä yhdisti lupaavasti hiljattaista arkeologista tutkimusta filologiseen otteeseen ja sanomalehtiaineistoihin ja korosti tutkijan monitieteisen ja avoimen mielikuvituksen roolia.

Katse kohti Singaporea ja Helsinkiä

Hybridikonferensseihin kenties väistämättä kuuluvista teknisistä ongelmista huolimatta konferenssi oli onnistunut. Loitsututkimuksen kansainvälisyys ilahdutti osallistujia, ja näkemysemme suomalaisen folkloristiikan ja lähialojen teoreettisesta ja metodologisesta vahvuudesta sai vahvistusta. Tapahtuman yhteydessä toimitettiin myös henkilöstömuutos, jossa loitsukomitean puheenjohtajana alusta saakka toiminut Jonathan Roper vaihtoi paikkaa varapuheenjohtaja Emanuela Timotin kanssa. Vuoden 2023 konferenssi on Singaporessa. Vuonna 2024 konferenssi järjestetään ensimmäistä kertaa Helsingissä. Tervetuloa mukaan, olitpa sitten kiinnostunut osallistumaan järjestäjänä, kuulijana tai puhujana!

Kirjallisuus

- Bauman, Richard. 2004. *A World of Others' Words: Cross-Cultural Perspectives on Intertextuality*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Fingerroos, Outi, Niina Hämäläinen ja Ulla Savolainen. 2020. "Vernakulaari." *Elore* 27(1). <https://doi.org/10.30666/elore.95474>.
- Haapoja-Mäkelä, Heidi. 2020. "Silencing the Other's Voice? On Cultural appropriation and the Alleged Finnishness of Kalevalaic Runo Singing." *Ethnologia Fennica* 47(1), 6–32. <https://doi.org/10.23991/ef.v47i1.84255>.
- Karlsson, Tuukka. 2022. *"Come Here, You Are Needed": Registers in Viena Karelian Communicative Incantations*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7801-5>.
- Lielbārdis, Aigars. 2020. *Collection 150. Charms*. ALF Collection IV. Riika: Institute of Literature, Folklore and Art, University of Latvia.
- Silvonen, Viliina. 2022. *Apeus arkistoäänitteellä: Äänellä itkeminen performanssina ja affektiivisena käytäntönä Aunuksen Karjalassa*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7818-3>.

FT Tuukka Karlsson toimii post doc -tutkijana Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa ja Helsingin yliopistossa ja FM Aleksis Moine on väitöskirjatutkija Helsingin yliopistossa.